

GIMNAZIUL DE STAT DIN RĂDĂUȚI (1872-1918)

CONSTANTIN UNGUREANU

Învățământul secundar din Bucovina

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, sistemul de învățământ din Bucovina a fost slab dezvoltat, iar marea majoritate a populației, mai ales românii și ucrainenii, erau neștiutori de carte. După Revoluția din 1848, învățământul a început să se dezvolte și în Bucovina, dar abia după anul 1869 s-a deschis un număr mare de școli primare și a crescut semnificativ numărul copiilor școlarizați.

În Monarhia Habsburgică era prevăzută, pentru învățământul secundar, o instruire separată pentru băieți și fete. Școlile secundare frecventate de băieți se numeau gimnazii, iar școlile similare pentru fete se numeau licee. Primul gimnaziu pentru băieți din Bucovina a fost înființat în 1808, la Cernăuți. Mai bine de 50 de ani, acest gimnaziu a fost unica școală secundară din Bucovina. Abia în 1860 a fost înființat al doilea gimnaziu de băieți, la Suceava, iar în 1863 s-a deschis Școala Reală din Cernăuți. Atât Gimnaziul din Suceava, cât și Școala Reală Superioară din Cernăuți au fost susținute financiar de Fondul Bisericesc Ortodox din Bucovina.

În ultimele decenii de stăpânire austriacă, în cele mai importante orașe din Bucovina au fost înființate noi gimnazii și licee, iar instruirea se realiza preponderent în limba germană. Doar unele obiecte erau predate și în limbile română sau ruteană, dar în principal doar pentru elevii de naționalitate respectivă. În ajunul declanșării Primului Război Mondial, în Bucovina ființau 13 gimnazii pentru băieți, dintre care patru germane (la Cernăuți, Siret, Gura Humorului și Storojineț), patru germano-române (la Cernăuți, Câmpulung, Rădăuți și Suceava), două germano-ucrainene (la Cernăuți și Coțmani), două ucrainene (la Vașcăuți și Vijnîța) și un gimnaziu privat polon (la Cernăuți). Potrivit statisticilor austriece, în anul școlar 1913/1914, aceste gimnazii erau frecventate de 6 108 elevi. După limba maternă, 3 136 (51,3%) de elevi erau vorbitori de germană, 1 393 (22,8%) – ruteni, 1 268 (20,8%) – români, 292 (4,8%) – polonezi și 19 – alte naționalități. Contingentul elevilor era foarte divers și după confesiuni. Cei mai mulți elevi erau

Analele Bucovinei, XX, 1 (40), p. – , București, 2013

mozaici (2 422 – 39,6%) și ortodocși (2 107 – 34,5%), urmași de romano-catolici (815 – 13,3%), greco-catolici (510 – 8,3%) și protestanți (218 – 3,6%)¹.

La Cernăuți existau atunci și două școli reale, una susținută de Fondul Bisericesc și alta de stat, ambele cu limba germană de instruire. La gimnazii se studiau mai aprofundat limbile clasice (latină și greacă), pe când la școlile reale se atrăgea o mai mare atenție limbilor moderne, în special franceză și engleză, precum și unor obiecte cu înclinație tehnică.

La sfârșitul stăpânirii austriece, în Bucovina existau și șase licee pentru fete: trei licee cu câte șase clase (la Cernăuți, Rădăuți și Suceava), unul cu patru clase la Gura Humorului, unul cu trei clase la Cernăuți, susținut de Fondul Bisericesc, și încă unul, privat, în capitala Bucovinei. Toate liceele respective erau cu limba germană de instruire. În anul școlar 1913/1914, aceste licee erau frecventate de 1 388 de eleve. Marea majoritate a elevelor de la licee era vorbitoare de limbă germană (953), urmate de românce (308), rutene (51) și poloneze (48). După confesiuni, 707 eleve erau mozaice, 359 – ortodoxe, 221 – romano-catolice, 54 – protestante, 15 – greco-catolice².

Înființarea Gimnaziului din Rădăuți

La momentul adoptării noii legi a învățământului din Austria, în 1869, în Bucovina ființau doar două gimnazii pentru băieți, la Cernăuți și Suceava. În 1870, la Gimnaziul Superior din Cernăuți activau 29 de profesori și își făceau studiile 569 de elevi, iar la Gimnaziul Ortodox din Suceava lucrau 13 profesori și învățau 256 de elevi. Tot atunci, la Școala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuți activau 24 de profesori și studiau 339 de elevi. În total, la cele trei școli secundare din Bucovina activau 66 de profesori și își făceau studiile 1 164 de elevi. După limba maternă, 38,9% dintre elevi erau germani (inclusiv evrei), 20,7% – polonezi, 20,4% – români și 20% – ruteni³.

Lipsa unei școli secundare se resimțea mai ales în zona Rădăuților, situată la distanță mare de Cernăuți și Suceava, unde existau sate mari românești, dar și mulți locuitori de etnie germană, maghiară, evreiască. Lipsa școlilor primare, mai ales în

¹ *Oesterreichische Statistik*, Ediție nouă, vol. 17, Wien, 1919, 3 Heft, p. 50–53; Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece. 1774–1918*, Chișinău, 2003, p. 265.

² *Oesterreichische Statistik*, Ediție nouă, vol. 17, Wien, 1919, 3 Heft, p. 60–61.

³ *Die Hoch- und Mittelschulen der im Reichsrahte vertretenen Königreiche und Ländern von 1851 bis 1870*, în vol. *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*, 18 Jg., III Heft, Wien, 1871, p. 65, 98, 104.

satele românești, nu permitea deschiderea unor noi școli secundare. Către anul 1855, în districtul Rădăuți existau școli primare doar în orașul Rădăuți, în coloniile germane și maghiare, precum și în satul Vicovul de Sus.

În perioada 1857–1865, prefect al districtului Rădăuți a fost românul Mihai Pitei, care a depus eforturi susținute pentru deschiderea unor noi școli primare în satele românești din district. Pentru îmbunătățirea sistemului de învățământ din district, Mihai Pitei a reușit să înființeze, în 1864, un fond școlar, iar banii necesari i-a obținut de la mai mulți proprietari de pădure și de la primăria orașului Rădăuți. El i-a convins pe circa 800 de proprietari de pădure să renunțe la obligațiunile lor, în valoare de 32 000 de florini, pe care le primiseră cu ocazia răscumpărării servitudinilor, în favoarea unui fond școlar. De asemenea, orașul Rădăuți a donat în acest scop titlurile împrumutului de stat, în valoare de 14 000 de florini. Scopul acestei fundații era de a construi un edificiu în orașul Rădăuți, în care să fie adăpostită primăria, o școală primară completă și un gimnaziu inferior de patru clase⁴.

În 1866, prefectul Mihai Pitei a preluat o altă funcție, iar cauza sa pentru înființarea unui gimnaziu la Rădăuți a fost continuată de noul prefect, Orest Renei de Herșeni. Către anul 1870, capitalul fondului școlar ajunsese la suma de 60 000 de florini. O parte dintre acești bani a fost utilizată pentru înființarea unei școli primare bine organizate în Rădăuți. Astfel, era îndeplinită una dintre condițiile principale pentru înființarea unei școli secundare.

La 22 februarie 1871, în ședința consiliului local, primarul Rădăuților, Josef Imrichowski, a anunțat că Ministerul Cultelor și Învățământului intenționa să înființeze un nou gimnaziu superior în Bucovina. La propunerea primarului, consiliul a adoptat unanim o adresare către baronul Felix Pino, președintele Bucovinei, prin care se cerea înființarea noului gimnaziu la Rădăuți. Baronul Felix Pino a susținut activ această inițiativă și a intervenit favorabil pe lângă instanțele de resort imperiale. Demersul s-a bucurat de succes și deja la 15 august 1871 a fost emis un ordin imperial, prin care se aproba înființarea unui gimnaziu real de stat inferior în orașul Rădăuți. În același ordin se mai preciza că salariul profesorilor și materialele didactice urmau să fie asigurate de către stat, iar comunitatea locală urma să asigure viitorul gimnaziu cu un local și întreținerea acestuia⁵. În ședința consiliului local din 19 august 1871, primarul Josef Imrichowski a anunțat despre aprobarea respectivă. În aceeași ședință,

⁴ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung und Erweiterung des k.k. Gymnasiums in Radautz* (în continuare se va cita Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*), în vol. XVII *Jahresbericht des k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Radautz über das 25. Schuljahr 1896–1897*, Radautz, 1897, p. 7; Emanoil Isopescu, *Anuarul I al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți pe anul școlar 1921–1922*, Cernăuți, 1923, p. 21.

⁵ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bukowina*, în „Romänische Revue”, V Jg., 1889, p. 478–479.

președintele Bucovinei, baronul Felix Pino, și prefectul districtului Rădăuți, Orest Renei de Herșeni, au fost numiți cetățeni de onoare ai orașului Rădăuți⁶.

La 22 august 1871 a fost emis ordinul ministerial nr. 9 594, care preciza condițiile necesare pentru deschiderea gimnaziului la Rădăuți. Potrivit ordinului respectiv, primăria orașului Rădăuți trebuia să pună la dispoziție o clădire corespunzătoare pentru gimnaziu, care să cuprindă și o locuință pentru director și servitor, să asigure sursele necesare pentru întreținerea edificiului, să aibă grijă de iluminarea și încălzirea clădirii, să procure mobilierul necesar și să remunereze un servitor⁷.

În acel moment exista în oraș o clădire destul de mare, neutilizată, unde anterior a funcționat un spital militar al hergheliei de cai din Rădăuți. Ministerul Agriculturii, în gestiunea căruia se afla clădirea respectivă, a aprobat darea în arendă a acestei clădiri la un preț foarte avantajos, pentru a fi utilizată de comunitate în scopuri școlare. Totodată, Direcția Domeniilor Fondului Bisericesc urma să asigure viitorul gimnaziu cu lemnele necesare pentru încălzirea edificiului școlar. Aceste condiții fiind asigurate, în ședința din 7 septembrie 1871, Consiliul local a hotărât să accepte prevederile înaintate de guvern. Această decizie a fost confirmată de administrația districtului Rădăuți în ședința din 7 martie 1872.

Contractul formal între Consiliul Școlar al Bucovinei și comunitatea orașului Rădăuți a fost încheiat abia la 8 aprilie 1875. Acordul respectiv prevedea deschiderea unui gimnaziu inferior la Rădăuți, cu predarea obligatorie a desenului în toate clasele și opțional a limbii franceze, în clasele a III-a și a IV-a. Limba generală de instruire în gimnaziu urma să fie germana. Salariile directorului și ale corpului didactic trebuiau să fie plătite de către stat, iar retribuția pentru orele de religie urma să fie suportată din fondurile bisericești ale diferitelor confesiuni din Bucovina. Toate celelalte cheltuieli pentru întreținerea școlii urmau să fie suportate de comunitatea locală⁸.

La 21 aprilie 1872 s-a încheiat contractul cu Ministerul Agriculturii privind închirierea edificiului fostului spital al hergheliei din oraș, în condiții foarte avantajoase, până în 1890. Imediat după aceasta au început lucrările de amenajare a acestei clădiri, astfel ca din toamna aceluiași an să fie deschisă oficial noua instituție școlară. Comunitatea locală a alocat suma de 5 000 de florini pentru lucrările de amenajare a clădirii respective, iar aceste lucrări au fost conduse de inginerul Hermann Ambrosius. La 28 august 1872, această clădire a fost vizitată de inspectorul școlar provincial Josef Marek și viitorul director al gimnaziului, profesorul Ernst Rudolf Neubauer⁹.

⁶ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 8–9.

⁷ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 22.

⁸ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 10–11; Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p.22–24.

⁹ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 12.

La 13 septembrie 1872 a urmat numirea oficială a profesorului Ernst Rudolf Neubauer în funcția de director al noii școli secundare din Bucovina. Până atunci acesta a activat ca profesor de istorie la Gimnaziul din Cernăuți, în perioada 1860–1863 fiind și dascălul lui Mihai Eminescu¹⁰. Imediat după numire, Ernst Rudolf Neubauer s-a mutat la Rădăuți, iar în perioada 20–27 septembrie 1872 s-a ocupat de primirea și înscrierea elevilor în clasa I a Gimnaziului din Rădăuți.

Gimnaziul inferior din Rădăuți (1872–1881)

Inaugurarea oficială a Gimnaziului inferior din Rădăuți a avut loc la 1 octombrie 1872. La această festivitate au participat directorul, împreună cu primii doi profesori ai gimnaziului, Ladislaus Zbierzchowski von Grzymata și Ioan Procopovici, precum și un număr mare de oaspeți, printre care prefectul districtului Rădăuți, Orest Renei de Herșeni, primarul orașului, Josef Imrichowski, directorul hergheliei și consilierul gubernial Wenzel Hecke, președintele districtului, Hermann Ambrosius ș.a.¹¹.

Procesul de instruire la acest gimnaziu a început la 9 octombrie 1872. Deoarece numărul elevilor înscriși în clasa I a fost foarte mare, au fost deschise două secții. În primul an de studiu, la Gimnaziul din Rădăuți au învățat 75 de elevi, majoritatea fiind catolici și vorbitori de limbă germană. După limba maternă, 43 de elevi erau germani, 14 – polonezi, 12 – români și șase erau ruteni; după confesiuni, 47 erau catolici, 15 – ortodocși, 11 – mozaici și un elev – evanghelic (vezi tabelul din anexă).

În anii următori s-a deschis câte o clasă nouă, astfel că în anul școlar 1875/1876 Gimnaziul din Rădăuți și-a completat toate cele patru clase inferioare. Atunci acest gimnaziu era frecventat de 132 de elevi, dintre care 69 erau vorbitori de limbă germană, 43 – români, 10 – polonezi și șapte – ucraineni; după confesiuni, 49 erau catolici, 46 – ortodocși, 29 – mozaici și cinci – evanghelici. În următorii cinci ani, numărul elevilor de la această școală secundară a stagnat și chiar s-a redus ne semnificativ, din cauză că nu au fost deschise și clase gimnaziale superioare (vezi tabelul din anexă).

În primul an de studii, la Gimnaziul din Rădăuți s-a deschis și o bibliotecă, pentru care guvernul a acordat o subvenție de 750 de florini. De asemenea, la inițiativa directorului, mai multe persoane din zona Rădăuțiului au adunat suma de 442 de florini pentru susținerea noii instituții de învățământ. S-a remarcat în mod special parohul ortodox Dimitrie Siretean, din Vicovu de Sus, care a donat suma de 100 florini. Datorită acestui sprijin financiar, în primul an de studii a fost înființată o bursă de 25 de florini, menită să susțină pe elevii mai săraci ai gimnaziului. La

¹⁰ Petru Bejenaru, *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți*, Iași, 1997, p. 20.

¹¹ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 12.

9 mai 1873, Gimnaziul din Rădăuți a fost vizitat de ministrul Agriculturii, Chlumecky, care s-a interesat în detaliu despre activitatea școlii¹².

În primii ani de ființare, Gimnaziul din Rădăuți a activat ca o școală secundară reală, cu predarea obligatorie a desenului în toate cele patru clase și a limbii franceze, începând cu clasa a III-a. Potrivit planului de învățământ, în clasa I elevii aveau săptămânal câte două ore de religie, separat pentru diferite confesiuni, opt de limbă latină, patru de desen, câte trei de germană, geografie cu istorie și matematică, două de științele naturii și o oră de caligrafie, iar limba română era predată câte două ore pe săptămână, în principal pentru elevii de naționalitate română. În total, elevii aveau de învățat câte 28 de ore pe săptămână. În clasa a II-a programul de învățământ rămânea practic neschimbat, cu o singură excepție: se mai adăuga în plus o oră de geografie cu istorie¹³.

Începând cu anul școlar 1874/1875, când s-a deschis clasa a III-a, elevii au trebuit să aleagă între limbile greacă și franceză. Elevii care învățau greaca se considerau umaniști și urmau să-și continue studiile într-un gimnaziu superior, iar cei care studiau franceza, se considerau realiști și urmau să-și continue învățătura într-o școală reală superioară. Începând cu clasa a III-a, elevii aveau numai câte șase ore de latină săptămânal, în schimb trebuiau să învețe câte șase ore de limbă greacă, respectiv câte cinci ore de limbă franceză. În semestrul I elevii aveau două ore de științele naturii, iar în semestrul al II-lea – două ore de fizică. Elevii din clasa a III-a nu mai aveau ore de caligrafie, iar limba română era predată doar facultativ, câte două ore pe săptămână¹⁴.

În clasa a IV-a elevii aveau de învățat aceleași obiecte ca și în clasa a III-a. Elevii studiau săptămânal câte șase ore de latină, câte patru de greacă sau franceză și patru ore de istorie cu geografie, câte trei de germană, matematică, fizică și desen, precum și câte două ore de religie și română – în total 30 de ore pe săptămână. Acest program de învățământ a rămas nemodificat până în anul școlar 1878/1879. Diriginte în clasa I era suplinitorul Johann Wojciechowski, în clasa a II-a – Ioan Procopovici, în a III-a – profesorul Nikolaus Ustyanowicz și în clasa a IV-a – suplinitorul Dominik Bressan¹⁵.

La 30 iunie 1878, Ministerul Cultelor și Învățământului din Austria a emis un ordin de transformare a 19 gimnazii reale în gimnazii clasice. Aceeași soartă a avut-o și Gimnaziul Inferior din Rădăuți. Începând cu anul școlar 1878/1879, toți elevii de la această școală secundară au fost obligați să învețe limba greacă, iar franceza s-a predat doar ca obiect facultativ. Totodată, desenul a continuat să fie

¹² *Ibidem*, p.13.

¹³ Gabriel von Mor, *Historisch-statistischer Rückblick auf das I. Vierteljahrhundert des Bestandes des k.k. Gymnasiums in Radautz* (în continuare se va cita Gabriel von Mor, *Historisch-statistischer Rückblick auf das I. Vierteljahrhundert*), p. 4, 6.

¹⁴ *Ibidem*, p. 6.

¹⁵ *Ibidem*, p. 6.

studiat ca obiect obligatoriu în toate cele patru clase inferioare gimnaziale. Până în anul școlar 1880/1881, elevii de la Gimnaziul din Rădăuți au învățat următoarele obiecte:

Programul de învățământ la Gimnaziul din Rădăuți în anii școlari
1878/1879 – 1880/1881¹⁶

Obiectul de studiu	Clasa I	Clasa a II-a	Clasa a III-a	Clasa a IV-a
Religia	2	2	2	2
Latina	8	8	6	6
Greaca	–	–	5	4
Germana	3	3	3	3
Româna	2	2	2	2
Geografia cu istoria	3	4	3	4
Matematica	3	3	3	3
Științele naturii	2	2	2 (I sem.)	–
Fizica	–	–	2 (II sem.)	3
Desenul	4	4	4	3
Caligrafia	1	1	–	–
Total	28	29	30	30

Chiar din primii ani de ființare a Gimnaziului din Rădăuți, cei mai săraci elevi au fost susținuți cu diferite burse și ajutoare materiale. Astfel, în 1874 s-au acordat două, în 1875 – trei și în 1876 – patru burse a câte 100 de florini fiecare; în 1874 – două burse a câte 50 florini; în 1875 – o bursă de 24 florini, iar în 1878 – o altă bursă de 50 florini¹⁷. Sume importante se cheltuiau și pentru salarizarea învățătorilor de la acest gimnaziu. Astfel, potrivit unei statistici din 1877, directorul gimnaziului avea un salariu de 2 000 de florini anual, iar șase învățători aveau în total 6 125 de florini (un învățător – 1 400 florini, altul – 1 200, trei învățători – câte 1000 florini fiecare și ultimul – numai 525 florini anual). În afară de aceasta, directorul mai primea un adaos de activitate de 140 florini, iar cei șase învățători – câte 200 de florini fiecare, în total 1 340 de florini¹⁸.

După ce în toamna anului 1875 s-a înființat ultima clasă inferioară la Gimnaziul din Rădăuți, Primăria și Consiliul local al orașului au solicitat deschiderea în următorii ani și a claselor superioare la această instituție de învățământ. La 15 septembrie 1875, în ședința Consiliului local s-a adoptat o adresare către Ministerul Cultelor și Învățământului, prin care se solicita transformarea Gimnaziului inferior din Rădăuți într-un Gimnaziu superior complet, cu opt clase. Această solicitare era motivată și prin faptul că în 1875 se înființa Universitatea din Cernăuți, iar în Bucovina existau doar două gimnazii superioare

¹⁶ *Ibidem*, p.7.

¹⁷ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bukowina*, p. 479.

¹⁸ Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (în continuare se va cita A.S.R.C.), Fond 211, inv. 1, dosar 1273, fila 47.

complete. La 1 octombrie Ministerul Cultelor și Învățământului a refuzat să dea curs acestei solicitări, astfel că și în următorii ani Gimnaziul din Rădăuți a funcționat doar cu clase inferioare. Peste aproape doi ani, la 12 mai 1877, autoritățile centrale au anunțat că Gimnaziul din Rădăuți ar putea fi completat cu clase superioare, dar cu următoarea condiție – costurile suplimentare să nu fie suportate de către stat¹⁹.

La 30 octombrie 1878, Consiliul local s-a adresat cu o nouă rugămintă către Dieta Bucovinei, prin intermediul deputatului Emil Miskolczy, prin care solicita completarea Gimnaziului din Rădăuți cu clase superioare. Răspunsul din partea autorităților centrale a venit la 29 decembrie 1878. Ministerul Cultelor și Învățământului de la Viena menționa că cererea respectivă va putea fi aprobată dacă orașul Rădăuți și provincia vor aloca anual suma de 7 000 de florini pentru întreținerea unui gimnaziu superior. Peste o lună, la 30 ianuarie 1879, Consiliul local a adoptat o decizie, prin care aproba oferirea către stat a sumei de 1 000 florini în primul an de înființare a clasei a V-a, a 2 000 de florini în anul următor și a câte 2 500 de florini în următorii opt ani, după completarea claselor a VII-a și a VIII-a. Totodată, s-a solicitat Dietei Bucovinei să se aprobe o subvenție și din partea autorităților provinciale, pentru a se putea obține aprobarea respectivă din partea autorităților centrale²⁰.

Dieta Bucovinei a hotărât, în ședința din 15 iulie 1880, să acorde anual statului suma de 3 000 de florini, pentru a susține un gimnaziu superior la Rădăuți, dar cu condiția ca și în clasele superioare de la acest gimnaziu limba română să fie predată ca obiect obligatoriu pentru elevii români. După aprobarea acestei subvenții, Consiliul local al orașului Rădăuți a solicitat, în ședința din 18 iulie 1880, înființarea clasei a V-a chiar de la 1 septembrie 1880. Însă Ministerul Cultelor și Învățământului, prin decizia din 26 august 1880, a menționat următoarele: clasa a V-a nu putea fi deschisă în anul școlar 1880/1881, deoarece bugetul din anul respectiv nu prevedea mijloacele necesare²¹.

La 12 septembrie 1880, orașul Rădăuți a fost vizitat de împăratul Franz Josef I al Monarhiei Austro-Ungare. Cu această ocazie, Consiliul local s-a adresat împăratului cu rugămintea să sprijine înființarea claselor superioare la Gimnaziul din Rădăuți. Împăratul a susținut această inițiativă, iar la 18 octombrie 1880 a fost emis un ordin împăărătesc de completare a Gimnaziului Inferior din Rădăuți cu clase superioare. Ministerul Cultelor și Învățământului a aprobat o decizie în acest sens la 6 iulie 1881²². Astfel, după cinci ani de funcționare doar a claselor inferioare, se aproba completarea Gimnaziului din Rădăuți cu clase superioare.

¹⁹ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 14–15.

²⁰ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 25.

²¹ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 18.

²² *Ibidem*, p. 19.

Gimnaziul superior din Rădăuți

La 1 septembrie 1881, după nouă ani de existență, la Gimnaziul din Rădăuți se înființa a V-a clasă gimnazială, cu 39 de elevi. În următorii ani s-au deschis alte clase superioare, astfel că, începând cu anul școlar 1884/1885, Gimnaziul din Rădăuți a funcționat cu opt clase complete. În această perioadă s-au efectuat mai multe schimbări importante, au fost amenajate noi cabinete pentru clasele superioare și au fost angajați mai mulți profesori și învățători.

Odată cu lărgirea gimnaziului s-a schimbat și conducerea instituției de învățământ. La 10 septembrie 1882, directorul Ernst Rudolf Neubauer și-a luat un concediu de trei luni, iar apoi a solicitat să fie pensionat. Totuși, el a mai condus gimnaziul pe parcursul întregului an școlar 1882/1883. Abia la 31 august 1883, profesorul de la Gimnaziul Superior din Cernăuți, Heinrich Klauser, originar din orașul Siret, a fost numit în funcția de director al Gimnaziului din Rădăuți. Primul director al gimnaziului, Ernst Rudolf Neubauer, a rămas să locuiască la Rădăuți, unde a și decedat, la 4 mai 1890. Datorită eforturilor directorului Heinrich Klauser, la 25 iunie 1891 a fost ridicat un monument în cimitirul din Rădăuți, unde era înmormântat Ernst Rudolf Neubauer²³.

Noul director a reușit în scurt timp să amelioreze starea mai multor cabinete școlare, a adus mobilier nou, a completat biblioteca școlară cu cărți noi. Grație eforturilor directorului Heinrich Klauser, la 2 februarie 1884 a luat ființă Societatea pentru susținerea elevilor săraci vrednici de la Gimnaziul din Rădăuți. Această asociație a fost susținută financiar de către diferiți cetățeni ai orașului Rădăuți, în frunte cu primarul Adolf Meran, de preoți, funcționari, învățători și profesori. În primul an de activitate, această societate a adunat peste 1 500 de florini și a acordat ajutor celor mai săraci elevi, în valoare de aproape 300 de florini. Pe parcursul anilor 1885–1896, această asociație a fost susținută financiar cu suma de 12 360 florini și în aceeași perioadă a susținut elevii cu 5 008 florini. La sfârșitul anului 1896, Societatea dispunea de surse financiare în valoare de aproape 7 820 de florini²⁴.

După înființarea claselor superioare, programul școlar a suferit unele modificări neesențiale. Deși se afla în districtul cu cea mai numeroasă populație românească din Bucovina, la Gimnaziul din Rădăuți toate obiectele erau predate exclusiv în limba germană, iar limba română era predată doar ca obiect facultativ, câte două ore pe săptămână, cu precădere elevilor de naționalitate română. Limba franceză era studiată în continuare doar ca obiect facultativ. Începând cu anul școlar 1882/1883, numărul orelor de limbă germană în clasele I și a II-a s-a mărit de la trei la patru pe săptămână, iar în celelalte clase erau predate în continuare câte trei ore săptămânal.

²³ *Ibidem*, p. 20.

²⁴ *Ibidem*, p. 50–51.

În 1884 a fost întărit programul de învățământ pentru Gimnaziul superior din Rădăuți care, cu mici excepții, a rămas în vigoare până la izbucnirea războiului. Elevii aveau cele mai multe ore de limbă latină (câte opt în clasele I și a II-a, câte șase în clasele a III-a, a IV-a, a V-a și a VI-a și câte cinci în ultimele două clase) și limbă greacă (câte patru sau cinci lecții săptămânal, din clasa a III-a până în clasa a VIII-a). În toate clasele elevii învățau câte trei sau patru ore de istorie cu geografie, precum și câte trei ore de matematică. Câte două ore de științele naturii se studiau în primele două clase inferioare și primele două clase superioare, iar fizica era studiată în clasele a III-a (în semestrul II) și a IV-a, respectiv în clasele a VII-a și a VIII-a. În ultimele două clase gimnaziale superioare, elevii studiau și câte două ore de filosofie. Numai în clasele inferioare erau predate lecții de desen (câte patru ore în clasele I, a II-a și a III-a și trei în clasa a IV-a) și de caligrafie (câte o oră în primele două clase). În toate clasele elevii mai aveau câte două ore de religie pe săptămână, care erau predate separat pentru elevii de diferite confesiuni²⁵.

Începând cu anul școlar 1891/1892, în conformitate cu Decizia ministerială din 17 iunie 1891, la toate gimnaziile din Austria s-a redus numărul orelor de desen în clasele inferioare, de la patru la trei ore pe săptămână. Gimnastica s-a introdus ca obiect opțional în anul școlar 1882/1883, dar abia din 1909 s-a predat în mod obligatoriu pentru toate clasele, câte două ore săptămânal. Din anul școlar 1882/1883 s-a introdus, ca obiect facultativ, și muzica vocală. Începând cu anul 1885/1886 și până la izbucnirea războiului, s-a predat în mod regulat stenografia. Profesorul Bressan a predat limba italiană, dar numai în anul școlar 1875/1876. Din anul 1903/1904 s-a predat și limba engleză ca obiect facultativ. În anul școlar 1900/1901 s-a introdus și limba ucraineană ca obiect opțional, dar din cauza lipsei de elevi, acest curs a fost desființat în 1908/1909²⁶.

Mai multe cursuri la Gimnaziul din Rădăuți erau predate ca obiecte facultative. După ce acest gimnaziu a devenit clasic, limba franceză s-a predat doar ca obiect facultativ pentru elevii din clasele III–VIII. Anual aceste cursuri erau frecventate în medie de circa 40–50 de elevi. După ce au fost înființate clasele superioare, desenul în aceste clase a fost studiat ca obiect neobligatoriu. Începând cu anul 1883, elevii au avut ca obiect facultativ muzica și gimnastica. Orele de gimnastică erau frecventate de majoritatea elevilor. Chiar din primul an școlar, limba română a fost predată ca obiect opțional și pentru elevii care nu erau de naționalitate română. Totuși, acest curs de limbă română a fost frecventat în medie doar de circa 20–30 elevi de alte naționalități. Ca obiect facultativ era predată și religia pentru elevii de confesiune evanghelică și mozaică. În anul școlar 1894/1895, de exemplu, 305 elevi au frecventat orele de gimnastică, 114 au învățat muzica, 45 – franceza, 30 – româna, 22 – stenografia și 16 – desenul. Tot atunci,

²⁵ Gabriel von Mor, *Historisch-statistischer Rückblick auf das I. Vierteljahrhundert*, p. 8.

²⁶ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 25.

161 de elevi au studiat orele de religie pentru mozaici, iar 22 – pentru evangheliști²⁷. Peste mai bine de un deceniu, în anul școlar 1906/1907, 48 de elevi au studiat limba română ca obiect relativ obligatoriu, aceștia fiind de naționalitate română, iar alți 40 de elevi de alte naționalități au învățat româna ca obiect opțional. În același an școlar, numai 21 de elevi au frecventat cursul facultativ de limbă franceză, 21 de elevi au învățat la orele facultative muzica bisericească ortodoxă, iar 18 – muzica bisericească catolică²⁸.

În 1884, pe lângă Gimnaziul din Rădăuți a fost înființat un curs pentru ucenici meseriași. Ordinul ministerial de înființare a acestui curs a fost emis la 21 noiembrie 1883, iar școala a fost deschisă la 2 ianuarie 1884. Această școală profesională de perfecționare urma să fie formată dintr-un curs pregătitor și două clase, să se afle sub conducerea directorului gimnaziului și să fie găzduită în clădirea gimnaziului²⁹. Elevii de la cursul pregătitor trebuiau să aibă săptămânal câte două ore de citit, scris, socotit și desen, în total opt ore pe săptămână. În clasa I se învățau patru ore de desen elementar manual, câte două ore de desen geometric, studiul afacerilor și socotitul profesional, în total zece ore. În clasa a II-a elevii studiau patru ore de desen de specialitate, două ore de contabilitate, socotit profesional și legislația în domeniu, două ore de istorie și câte o oră de geografie și igienă, în total zece ore³⁰. Obiectele de la cursul pregătitor erau predate de învățători de la școlile primare, iar cele din clasele I și a II-a de profesori și învățători de la gimnaziu.

În 1884 s-a deschis concomitent cursul pregătitor și clasa I, iar anul următor a fost înființată și clasa a II-a. În 1885, la cursurile pentru ucenici meseriași s-au înscris 139 de elevi, dintre care 72 în cursul pregătitor, 44 în clasa I și 24 în clasa a II-a. Marea majoritate a elevilor erau germani de confesiune catolică. Pe parcursul primilor 14 ani de ființare a acestei școli de ucenici meseriași, din 1884 până în 1897, s-au înscris în total 2 093 de elevi, în medie câte 150 de elevi pe an. Din totalul acestor elevi, 1 810 (86,5%) erau vorbitori de limbă germană, 137 (6,5%) – români, 87 (4,2%) – polonezi și 52 (2,5%) – ruteni; după confesiuni, 1 523 (72,8%) erau romano-catolici, 274 (13,1%) – mozaici, 154 (7,4%) – ortodocși și 140 (6,7%) – protestanți³¹. Aceste cursuri pentru ucenici meseriași s-au ținut anual, până la declanșarea războiului.

În ultimul deceniu al sec. al XIX-lea a crescut rapid numărul elevilor de la Gimnaziul din Rădăuți. Dacă în 1890 această școală secundară era frecventată de 235 de elevi, peste trei ani erau mai mult de 300, iar în anul școlar 1895/1896 – peste 400 de elevi (vezi tabelul din anexă). Creșterea rapidă a contingentului de elevi necesita înființarea unor secții paralele pentru clasele supraaglomerate. În

²⁷ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 77.

²⁸ A.S.C.R., Fond 211, inv. 1, dosar 8531, fila 15.

²⁹ Gabriel von Mor, *op. cit.*, p. 20.

³⁰ Idem, *Historisch-statistischer Rückblick auf das I. Vierteljahrhundert*, p. 33.

³¹ *Ibidem*, p. 39–41.

anul școlar 1890/1891, în clasa I s-au înscris 75 de elevi, iar în anul următor 71. În anul școlar 1892/1893, când în clasa I erau 89 de elevi, a fost înființată o secție paralelă³². În următorii ani au mai fost înființate două secții paralele pentru clasele inferioare. Lipsa unor spații corespunzătoare era cauza principală a claselor supraaglomerate.

În 1895 s-a produs o schimbare în conducerea Gimnaziului din Rădăuți. La 27 ianuarie 1895, Heinrich Klauser a fost numit director al Gimnaziului Superior din Cernăuți, iar profesorul Gabriel von Mor, care atunci îndeplinea funcția de director interimar la Gimnaziul din Cernăuți, a fost numit, la 16 februarie 1895, director al Gimnaziului din Rădăuți. Preluarea oficială a acestei funcții s-a realizat la 3 martie 1895, în prezența inspectorului școlar provincial Carl Tumlriz³³. Gabriel von Mor, născut în 1848 în orașul Brixen din Tirol, a condus Gimnaziul din Rădăuți până la izbucnirea războiului.

În 1908, Ministerul Cultelor și Învățământului din Austria a realizat o anchetă, la care au participat specialiști din diferite ramuri de specialitate din toate provinciile austriece. Scopul acestei anchete a fost reformarea școlilor secundare din Monarhie. Au fost prezentate membrilor anchetei respective câte două referate, elaborate de specialiști din diferite domenii de activitate. Rezultatul principal al acestei anchete a fost reducerea numărului de note și simplificarea examenelor de maturitate. De asemenea, au fost create tipuri noi de școli secundare, dar care nu aveau toate drepturile unui gimnaziu clasic. Din această cauză, doar puține școli secundare au acceptat să fie transformate după noul model. În Bucovina, doar Gimnaziul Real din Gura Humorului a fost reformat.

În ultimii ani de stăpânire austriacă, la Gimnaziul din Rădăuți era în vigoare următorul orar școlar:

Programul de învățământ la Gimnaziul din Rădăuți înainte de război³⁴

Obiectele	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Religia	2	2	2	2	2	2	2	2
Limba germană	4	4	3	3	3	3	3	3
Limba latină	8	7	6	6	6	6	5	5
Limba greacă	–	–	5	4	5	5	4	5
Limba română	3	3	3	3	2	2	2	2
Istoria	–	2	2	2	3	4	3	4/3
Geografia	2	2	2	2	1	1	–	–
Matematica	3	3	3	3	3	3	3	2
Științele naturii	2	2	–	–	3	2	–	–
Fizica	–	–	2	3	–	–	4	3/4

³² Idem, *Geschichte der Gründung*, p. 23.

³³ *Ibidem*, p. 56.

³⁴ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 30.

Gimnaziul de Stat din Rădăuți (1872–1918)

Filosofia	–	–	–	–	–	–	2	2
Desenul	3	3	2	2	–	–	–	–
Caligrafia	1	–	–	–	–	–	–	–
Gimnastica	2	2	2	2	2	2	2	2
Total	30	30	32	32	30	30	30	30

După cum reiese și din tabelul de mai sus, elevii din toate clasele aveau cele mai multe ore de limbi clasice. În toate clasele se predau săptămânal 49 ore de latină, 28 de greacă, 26 de germană. Limba română era obiect obligatoriu doar pentru elevii români. În clasa a VIII-a, în semestrul I se învățau câte patru ore de istorie și trei de fizică, iar în al II-lea semestru – câte trei de istorie și patru de fizică. În total, în cele opt clase, erau predate 244 de ore pe săptămână.

Corpul didactic

Fiind o școală secundară cu limba germană de instruire, marea majoritate a profesorilor și învățătorilor de la Gimnaziului din Rădăuți au fost germani, evrei, polonezi, care erau vorbitori de germană. Români erau doar profesorii care predau limba română și religia ortodoxă și, foarte rar, aceștia predau și alte obiecte. Marea majoritate a profesorilor erau veniți din alte provincii austriece și nu cunoșteau nici limba, nici tradițiile și obiceiurile populației băștinașe.

În perioada 1872–1914, Gimnaziul din Rădăuți a avut trei directori, toți de naționalitate germană. Ernst Rudolf Neubauer, născut la 17 aprilie 1828 în Iglau, a sosit în Bucovina după Revoluția din 1848 și a activat mai bine de două decenii la Gimnaziul din Cernăuți. Din 1872 până în aprilie 1883 a fost director al Gimnaziului din Rădăuți. El era specialist pentru germană, istorie și geografie. În afară de activitatea didactică, Neubauer a scris proză și poezii, a cercetat și a publicat materiale istorice despre Bucovina, fiind o persoană bine cunoscută în întreaga provincie. După pensionare, Ernst Rudolf Neubauer a rămas să locuiască la Rădăuți, unde a și decedat și a fost înmormântat în 1891³⁵.

Al doilea director al Gimnaziului din Rădăuți a fost Heinrich Klauser, originar din orașul Siret. Fiind specialist pentru obiectele de istorie și geografie, el și-a început activitatea didactică în 1865, la Școala Reală Superioară din Cernăuți, iar din 1866 până în 1883 a activat la gimnaziul din capitala Bucovinei. La 31 august 1883 a preluat conducerea Gimnaziului din Rădăuți și s-a aflat în fruntea acestei instituții de învățământ aproape 12 ani, până în 1895, când a revenit la Cernăuți în funcția de director al Gimnaziului Superior din oraș. Heinrich Klauser a ocupat și alte funcții importante în sistemul de învățământ bucovinean, fiind inspector școlar al districtului Siret (1869–1875), membru al Comisiei de examinare a școlilor primare (1871–1874), membru al Consiliului Școlar

³⁵ Petru Bejenaru, *op. cit.*, p. 20–21.

Provincial (1892–1894)³⁶, membru al Consiliului școlar orășenesc Cernăuți (din 1904).

Gabriel von Mor, născut la 22 mai 1848 în orașul Brixen din Tirol, a fost al treilea director al gimnaziului rădăuțean. Fiind profesor gimnazial pentru limbile latină și greacă, el a activat mai întâi în școli secundare din orașele Feldkirch și Salzburg. A sosit în Bucovina în 1872 și a activat ca învățător, apoi ca profesor la Gimnaziul din Cernăuți, până în 1895. La 3 martie 1895 a preluat conducerea Gimnaziului din Rădăuți și a condus această instituție de învățământ până la declanșarea Primului Război Mondial. Gabriel von Mor a publicat și câteva materiale foarte valoroase și detaliate despre Gimnaziul din Rădăuți în primii 25 de ani de activitate.

În primii ani de ființare a Gimnaziului din Rădăuți, majoritatea cadrelor didactice erau învățători suplینitori, dar treptat a crescut numărul profesorilor și învățătorilor titulari. În anul școlar 1875/1876, de exemplu, la școala din Rădăuți activau un director, doi profesori, patru învățători suplینitori și patru învățători alăturați (Nebenlehrer). Corpul didactic al gimnaziului s-a mărit după înființarea claselor superioare, în anii 1882–1885. În anul școlar 1889/1890, la acest gimnaziu deja lucrau un director, 12 profesori, doi învățători titulari, un învățător suplینitor și patru învățători alăturați³⁷.

În anul școlar 1884/1885, când se înființa și a VIII-a clasă superioară, la acest gimnaziu activau următoarele cadre didactice: directorul Heinrich Klauser, profesor de geografie și istorie; profesorii Nikolaus Ustyanowicz, pentru geografie și istorie; Anton Paul pentru matematică și fizică; Severin Jankowski, Carl Wolf și Heinrich Betzwar, toți trei pentru limbile latină și greacă; învățătorii gimnaziali Franz Maxa, pentru latină și greacă; Gustav Ficker, pentru științele naturii; Eugen Maximovici, pentru desen; Ilie Cărăuș, pentru română și istorie; Hermann Rump, pentru limba germană; suplینitorul Demeter Czechowski, pentru latină și greacă; doi învățători suplینitori de religie, Josef Mykietiuik, pentru romano-catolici și Ioan Chelariu, pentru ortodocși. Tot atunci mai activau trei cadre didactice ca învățători auxiliari. Isak Kunststadt preda religia pentru elevii mozaici, Ludwig Thom avea ore de franceză, iar Christophor Issakiewicz era responsabil de orele de gimnastică³⁸.

Pe parcursul activității școlii, corpul didactic a suferit modificări frecvente, datorită angajării de noi persoane sau transferării unor învățători la alte instituții de învățământ. Mulți învățători de la această instituție se bucurau de mare autoritate și au fost apreciați pentru activitatea desfășurată la catedră. Astfel, profesorii Nikolaus Ustyanowicz (în 1885/1886) și Anton Paul (în 1887/1888) au fost promovați în categoria de nivelul VIII, unde ajungeau doar cei mai buni specialiști

³⁶ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 56.

³⁷ *Ibidem*, p. 66.

³⁸ *Ibidem*, p. 21.

în domeniu. Profesorul de religie catolică Josef Mykietiuk a devenit, la 13 martie 1890, membru de onoare al Consistoriului catolic din Lemberg, iar profesorului de religie ortodoxă Ioan Chelariu i s-a acordat, în anul școlar 1895/1896, gradul de exarh. Profesorul de desen Eugen Maximovici a întreprins în 1893 o călătorie de jumătate de an în Italia pentru perfecționare în domeniul artelor, iar profesorul de limbă latină și greacă, Siegfried Lederer, a beneficiat în 1896 de o bursă de specializare în Italia și Grecia³⁹.

În primii 25 de ani de ființare, la Gimnaziul din Rădăuți au activat trei directori, 29 de profesori și învățători titulari, 16 învățători suplinitori și nouă învățători alăturați, în total 57 de cadre didactice. Dintre aceștia, patru au activat mai puțin de un an, opt – un an; 21 – de la 2 la 5 ani; nouă – de la 6 la 10 ani; 13 – peste 10 ani; doi profesori – mai mult de 20 de ani⁴⁰. Profesorii Nikolaus Ustyanowicz și Anton Paul s-au angajat la Gimnaziul din Rădăuți în aceeași zi, pe 12 iulie 1873, având ambii, în 1897, câte 24 de ani de activitate. 16–17 ani au profesat la această instituție învățătorii de religie Josef Mykietiuk (din 1880) și Ioan Chelariu (din 1880), precum și învățătorul de română Ilie Cărăuș (din 1881). Perioade îndelungate au lucrat la acest gimnaziu profesorii Severin Jankowski (1876–1890), Carl Wolf (1877–1890), Hermann Rump (1883–1896), Eugen Maximovici (1883–1894). Parohul evanghelic Eduard Kerek a ținut ore de religie pentru elevii evanghelicici din 1872 până în 1889, Ludwig Thom a predat limba franceză din 1874 până în 1890, Christophor Issakiewicz activa ca învățător de gimnastică timp de 14 ani, din 1883, iar rabinul Isak Kunststadt avea ore de religie pentru elevii mozaici din 1884. Mai mult de zece ani au fost directori Ernst Rudolf Neubauer (1872–1883) și Heinrich Klauser (1883–1895)⁴¹, iar Gabriel von Mor a preluat conducerea școlii în 1895 și s-a aflat în fruntea acestei instituții până la izbucnirea războiului.

Marea majoritate a cadrelor didactice de la Gimnaziul din Rădăuți erau veniți în Bucovina din diferite provincii austriece. Astfel, din 45 de profesori și învățători titulari și suplinitori, care au activat la acest gimnaziu în perioada 1872–1897, numai 14 erau originari din Bucovina, restul erau din alte provincii ale Monarhiei Habsburgice, inclusiv 11 din Boemia și Moravia, opt din Galiția, cinci din orașul Viena, doi din Ungaria. În această perioadă, la Gimnaziul din Rădăuți au predat doar câțiva profesori și învățători de naționalitate română, printre care Ioan Chelariu (în anii 1880–1897), Ilie Cărăuș (1881–1897), Ioan Procopovici (1872–1880), Eugen Maximovici (1883–1894), Constantin Procopovici (1880–1883), Severin Procopovici (doar un semestru în 1896)⁴². Învățătorii de religie erau salariați de către comunitățile religioase respective. În 1893, de exemplu, Fondul Bisericesc Ortodox al Bucovinei plătea anual lui Ioan Chelariu, învățător de religie

³⁹ *Ibidem*, p. 22.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 55.

⁴¹ *Ibidem*, p. 55–60, 64–65.

⁴² *Ibidem*, p. 56–64.

ortodoxă, suma de 1 450 de florini, dintre care 1 000 de florini salariu și 450 de florini ca supliment de plată pentru activitate⁴³.

Situația nu s-a schimbat radical nici în următoarea etapă, până în 1914. În instituția principală a Gimnaziului din Rădăuți au activat cadre didactice de naționalitate germană din diferite provincii austriece, iar profesori sau învățători români erau cu precădere doar pentru obiectele de limbă română și religie ortodoxă. În ajunul declanșării războiului, în 1914, director al gimnaziului continua să fie profesorul Gabriel von Mor. Atunci activau la instituția principală a gimnaziului 12 profesori titulari: Ioan Chelariu, Dr. Samuel Spitzer, Josef Nowak, Mendel Feller, Friedrich Süssner, Albert Kollmann, Kornel Hahon, Maximilian Januszewski, Dr. Siegfried Weinstein, Calistrat Șotropa, Karl Schüttler și dr. Ludwig Kohler. Din cei 12 profesori, jumătate erau originari din diferite localități bucovinene, câte doi erau veniți din Boemia și Moravia, unul din Silezia și unul din Viena⁴⁴. Doar doi profesori erau de naționalitate română: Ioan Chelariu predă din 1880 religia pentru elevii ortodocși, iar Calistrat Șotropa era profesor de limbă română.

În 1914 mai funcționau la instituția principală a Gimnaziului din Rădăuți șapte învățători suplinitori (dr. Jakob Rosenberg, Adolf Huttmann, Albrecht Pscheidt, Heinrich Kottlar, Johann Slama, Max Drucker și Leopold Kersch), toți fiind originari din Bucovina, dar niciunul de naționalitate română. Tot atunci, Martin Decker era învățător de religie pentru elevii evanghelici, iar Jakob Hoffmann – pentru elevii mozaici, Ioan Tiron era învățător de gimnastică, Stanislaus Tillinger era învățător provizoriu, iar Johann Lang și George Urmă erau asistenți⁴⁵. Așadar, în 1914, la instituția principală a gimnaziului rădăuțean activau în total 26 de cadre didactice, dintre care numai patru (Ioan Chelariu, Calistrat Șotropa, Ioan Tiron și George Urmă) erau de naționalitate română.

Contingentul de elevi

Statisticile școlare austriece oferă diverse informații despre elevii de la școlile secundare, cum ar fi numărul elevilor din fiecare an școlar, după limba maternă, confesiuni, locul de naștere sau vârstă. La Gimnaziul din Rădăuți numărul elevilor a crescut constant în primii ani după înființare, dar apoi s-a produs o stagnare, până în anul școlar 1881/1882. După înființarea claselor superioare, numărul elevilor a depășit cifra de 200, dar abia după 1892 a avut loc o nouă creștere rapidă. În perioada 1895–1900, la Gimnaziul din Rădăuți au învățat anual mai mult de 400 de elevi. A urmat aproape un deceniu, când la acest gimnaziu au

⁴³ A.S.C.R., Fond 211, inv. 1, dosar 3728, fila 19.

⁴⁴ Galina Czeban, Elmar Lechner (editori), *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*, Klagenfurt, 1994, p. 65–66.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 66.

studiat anual mai puțin de 400 de elevi și abia în ultimii ani din ajunul războiului, în anii școlari 1909/1910 – 1913/1914, la instituția principală a școlii din nou au învățat în fiecare an mai mult de 400 de elevi (vezi tabelul din anexă).

Fiind o instituție de învățământ cu limba germană de instruire, și marea majoritate a elevilor erau vorbitori de limbă germană. Numărul elevilor de confesiune mozaică a crescut rapid, mai ales după anul școlar 1891/1892, iar în ultimul deceniu dinaintea izbucnirii războiului, circa jumătate dintre elevii școlii erau de naționalitate evrei. Cu mici excepții, elevii de confesiune mozaică se considerau germani după limba maternă. Deși Gimnaziul din Rădăuți era situat în partea centrală a Bucovinei, cu populație majoritar românească, numărul elevilor români de la această instituție școlară a fost destul de redus. Anual își făceau studiile la acest gimnaziu circa 50–60 de elevi de naționalitate română. Numai în perioada 1895–1901 s-au înscris în fiecare an circa 75–80 de elevi români. În afară de germani, evrei și români, la Gimnaziul din Rădăuți au învățat și elevi de naționalitate poloneză sau ucraineană, dar numărul lor a fost pe parcursul întregii perioade relativ mic. Cei mai mulți elevi de naționalitate poloneză au învățat în perioada 1883/1884 – 1896/1897, când anual se înscriau la școală de la 20 până la 28 de elevi. Cifra maximă de elevi ruteni a fost atinsă în anii școlari 1894/1895 – 1896/1897, când au învățat câte 22–23 de elevi de naționalitate ucraineană. Ulterior, numărul elevilor ruteni a scăzut constant și aproape a dispărut după 1905 (vezi tabelul din anexă).

În primii 24 de ani de funcționare a gimnaziului, în cataloagele școlare de la începutul fiecărui an școlar au fost înscriși în total 5 623 de elevi, inclusiv 180 particulari. Din totalul acestor elevi, 4 748 au promovat în semestrul II, iar 875 (16% din total) au rămas repetenți sau au părăsit școala. Numărul elevilor, mai ales în clasele inferioare, era foarte mare, depășind frecvent cifra de 40–50 de elevi într-o clasă. Secții paralele au ființat doar pentru clasele I și a II-a (în anii școlari 1872/1873 – 1874 și după anul 1893). Peste 70 de elevi într-o clasă s-au înregistrat în clasa I (în 1891–1892) și în clasa III-a (în 1895–1896). În schimb, în clasele superioare învățau, în medie, câte 20–30 de elevi într-o clasă⁴⁶.

Potrivit unor calcule, în perioada 1872–1896, la începutul semestrului II au fost înscriși anual în total 4 748 de elevi, dintre care, după limba maternă, 2 771 (58,4%) erau germani, 1 171 (24,7%) – români, 475 (10%) – polonezi, 281 (5,9%) – ruteni, 19 – armeni, 18 – maghiari și 13 – alte naționalități. În aceeași perioadă, numărul elevilor după confesiuni s-a repartizat astfel: 1 538 (32,4%) – romano-catolici, 1 362 (28,7%) – mozaici, 1 345 (28,3%) – ortodocși, 253 (5,3%) – evanghelici, 197 (4,1%) – greco-catolici, 28 – armeni ortodocși și 25 – armeni catolici⁴⁷. Așadar, în primii 25 de ani de ființare a Gimnaziului din Rădăuți, aproape 60% dintre elevi au fost germani și evrei, circa 1/4 români, 10% polonezi

⁴⁶ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 68.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 79.

și 6% ucraineni. Totodată, circa 1/3 dintre elevii gimnaziului au fost romano-catolici, circa 28–29% – mozaici sau ortodocși, peste 5% – germani protestanți și circa 4% – ucraineni greco-catolici.

În perioada 1872–1896, circa 24,4% dintre elevii acestui gimnaziu erau din orașul Rădăuți, 60,5% – din alte localități bucovinene, 8,2% – din Galiția, 2,1% – din alte provincii austriece și 4,8% – din alte țări, cei mai mulți din România. Foarte interesante sunt și informațiile despre originea socială a elevilor de la această școală. Astfel, din totalul elevilor, care în primii 25 de ani au fost înscriși la această instituție de învățământ, 27,7% erau fii de funcționari, 20,1% proveneau din familii de comercianți, 17,3% – din familii de proprietari (cei mai mulți din familii de țărani), 15,8% – din familii de meseriași, 12% – fii de preoți, 3,9% – proveneau din familii de militari, iar restul de 3,2% – din alte păături sociale. Numărul elevilor din familii de comercianți și meseriași a crescut rapid, mai ales în ultimul deceniu al sec. al XIX-lea, când s-a mărit și ponderea elevilor de confesiune mozaică⁴⁸.

Începând cu anul 1885, la Gimnaziul din Rădăuți s-au susținut examene de maturitate. Timp de 12 ani, din 1885 până în 1896, la aceste examene s-au înscris 376 de candidați, dintre care 265 elevi oficiali și șapte particulari, precum și 104 externiști, din afara școlii. Dintre acești candidați, 332 au susținut examenele de maturitate, inclusiv 251 elevi oficiali, patru particulari și 77 de externiști⁴⁹.

În primii ani, printre absolvenții gimnaziului erau și mulți elevi români. Astfel, numai în anii 1885, 1887 și 1888, examenele de maturitate au fost susținute de 46 de elevi, dintre care 20 erau români⁵⁰. Ulterior, ponderea absolvenților de naționalitate română s-a diminuat semnificativ. Astfel, în 1890, au susținut examenele de absolvire 36 de elevi, inclusiv 14 evrei, 11 germani, patru români, patru ucraineni, doi armeni și un polonez. Peste 10 ani, în 1900, din 29 de absolvenți, 19 erau evrei, patru germani, trei ucraineni, numai doi români și un rus. În total, în decursul anilor 1885–1900, gimnaziul rădăuțean a fost absolvit de 73 de elevi de naționalitate română, cei mai mulți în anii 1888 (zece absolvenți), 1898 (opt), 1887 (șapte), 1886, 1893 și 1895 (câte șase), 1894 (cinci), 1889, 1890 și 1892 (câte patru absolvenți)⁵¹.

Potrivit statisticii oficiale, pentru anul școlar 1890/1891 la Gimnaziul din Rădăuți învățau 243 de elevi, inclusiv șapte particulari. După limba maternă, 141 erau germani, 56 români, 25 polonezi, 17 ruteni, doi maghiari și un armean, iar după confesiuni, 78 erau mozaici, 71 romano-catolici, 68 ortodocși, 16 evanghelici, nouă greco-catolici și un armean ortodox. 208 elevi erau născuți în diferite

⁴⁸ *Ibidem*, p. 80–81.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 74–75.

⁵⁰ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bukowina*, p. 480.

⁵¹ Luca Bejenaru, *Aspecte din istoria învățământului rădăuțean*, în „Analele Bucovinei”, București, an I, nr. 2, 1994, p. 343.

localități bucovinene, 19 erau originari din Galiția, șapte din România, trei din Ungaria. Din totalul elevilor, 139 plăteau taxă de școlarizare, în valoare totală de 4 560 de florini, 100 erau scutiți de taxe, iar patru plăteau doar parțial. În același timp, 18 elevi beneficiau de diferite burse, în valoare totală de 989,25 florini⁵².

Peste cinci ani, în anul școlar 1895/1896, Gimnaziul din Rădăuți era frecventat de 406 elevi, dintre care 17 particulari. După limba maternă, cei mai mulți elevi erau germani (281), urmași de români (77), polonezi și ucraineni (câte 23), iar după confesiuni, 159 erau mozaici, 111 romano-catolici, 92 ortodocși, 31 evanghelici, 16 greco-catolici, doi armeni catolici, un armean ortodox. Cei mai mulți elevi erau din Bucovina (358), 31 – din Galiția, 7 – din România, restul – din alte provincii austriece. Elevii de la gimnaziu aveau vârste cuprinse între 11 și 22 de ani, dintre care cinci elevi aveau 11 ani, 34 – 12 ani, 61 – 13 ani, 56 – 14 ani, 58 – 15 ani, 54 – 16 ani, 49 – 17 ani, 32 – 18 ani, 26 – 19 ani, 19 – 20 ani, 7 – 21 ani, 3 – 22 de ani. În același an școlar, 198 de elevi plăteau taxă de școlarizare, 209 erau scutiți de taxă, iar șapte plăteau doar o taxă parțială. Tot atunci, 26 de elevi beneficiau de diferite burse, în valoare totală de 1 633 de florini⁵³.

Prin Ordinul ministerial din 19 aprilie 1870, se stabilea o taxă școlară de 16 florini pe an sau 8 florini pe semestru. Aceste taxe au fost în vigoare până în 1885. Potrivit ordinului din 18 noiembrie 1884, elevii din clasele inferioare ale Gimnaziului din Rădăuți trebuiau să plătească anual o taxă de școlarizare de 20 florini, iar cei din clasele superioare – câte 24 de florini pe an⁵⁴. Din anul 1886 a survenit o nouă mărire a acestei taxe. Conform Ordinului ministerial din 12 iunie 1886, elevii din toate clasele urmau să plătească o taxă de școlarizare de 30 de florini pe an sau 15 florini pe semestru. În perioada 1872–1885, elevii de la Gimnaziul din Rădăuți au plătit taxe de școlarizare în valoare de 18 728 florini, în anul școlar 1885/1886 – 2 846 florini, iar în perioada 1886–1896 – 50 635 florini. Timp de 24 de ani, elevii de la acest gimnaziu au plătit în total suma de 72 209 florini⁵⁵.

Totuși, mulți elevi săraci erau scutiți de această taxă de școlarizare. Potrivit statisticilor școlare, din totalul de 4 748 de elevi care s-au înscris la gimnaziu în perioada 1872–1896, în semestrul I au plătit taxa de școlarizare 3 311 elevi (63,8% din total), iar în semestrul al II-lea – 2 582 elevi (54,4%). În același timp, au fost scutiți de această taxă 1 849 (35,7%) de elevi în semestrul I și 2 129 (44,8%) în semestrul al II-lea. Un număr foarte mic de elevi au plătit doar parțial această taxă⁵⁶.

Elevii cei mai buni de la gimnaziu primeau și burse diferite. Încă în primul an școlar, directorul Ernst Rudolf Neubauer a înființat prima bursă, în valoare de

⁵² A.S.C.R., Fond 211, inv.1, dosar 3366, fila 22.

⁵³ *Ibidem*, dosar 4118, fila 29–30.

⁵⁴ Constantin Morariu, *Die Gymnasien der Bukowina*, p. 480.

⁵⁵ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 83.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 83.

25 florini anual, iar în următorul an școlar a fost înființată a doua bursă, de aceeași valoare. Aceste două burse, care purtau numele lui Neubauer, au existat până în anul școlar 1883/1884, cât timp Neubauer a condus respectivul gimnaziu.

În primul deceniu de ființare a gimnaziului, au mai fost înființate câteva burse, care aveau diferite denumiri și erau oferite celor mai sărguincioși elevi. Aceste burse se acordau elevilor, indiferent de naționalitate sau confesiune. La 17 februarie 1884, Fondul Bisericesc Ortodox a decis să acorde anual câte zece burse, în valoare de 80 de florini fiecare, pentru elevii ortodocși de la cele trei gimnazii existente atunci în Bucovina. Deși nu s-a precizat câte burse să se acorde pentru fiecare gimnaziu, elevilor din Rădăuți le-au fost rezervate câte trei burse pe an. Astfel, către anul școlar 1884/1885, elevilor de la Gimnaziul din Rădăuți li se acordau 12 burse pe an, care s-au redus la zece după pensionarea lui Neubauer. În următorii ani au mai fost înființate trei burse din partea Societății pentru susținerea elevilor săraci vrednici de la Gimnaziul din Rădăuți, a câte 42 de florini fiecare⁵⁷. Până în anul 1895, numărul bursei acordate de această societate a ajuns la șapte pe an. Astfel, către anul 1897, când se împlineau 25 de ani de la înființarea Gimnaziului din Rădăuți, elevii acestei școli beneficiau de 19 burse constante, în valoare totală de 979 de florini pe an, la care se mai adăugau câteva burse familiare. În total, în anul școlar 1895/1896, elevii de la Gimnaziul din Rădăuți au obținut 26 de burse, în valoare totală de 1 633 de florini și 13 craițari⁵⁸.

La începutul sec. al XX-lea, la Gimnaziul din Rădăuți a crescut și mai mult ponderea elevilor vorbitori de limbă germană, în special a celor de confesiune mozaică. Astfel, în anul școlar 1902/1903, din totalul de 375 de elevi, 300 (80% din total) erau germani după limba maternă, față de numai 49 (13%) de români, iar 197 de elevi (52,5%) erau de confesiune mozaică⁵⁹. Peste câțiva ani, în anul școlar 1906/1907, la acest gimnaziu învățau 342 de elevi, inclusiv 30 de particulari, dintre care 285 erau vorbitori de limbă germană, 50 români, patru polonezi și trei ruteni. Cei mai mulți elevi erau de confesiune mozaică (190 sau 55,5%), urmați de romano-catolici (72), ortodocși (55) și evanghelici (21). Marea majoritate a elevilor (293 sau 85,7%) erau din Bucovina, 39 au venit din Galiția, cinci – din România. Cei mai mulți elevi (279 sau 81,6% din total) aveau vârste cuprinse între 12 și 18 ani. Numai trei elevi erau mai mici de 12 ani, dar erau și 12 elevi mai în vârstă de 22 de ani⁶⁰.

După 1910, când au început să fie deschise clasele paralele românești, în cele germane au rămas și mai puțini elevi români sau de alte naționalități. În anul școlar 1913/1914, din ajunul războiului, în clasele germane de la gimnaziul rădăuțean învățau 410 elevi, dintre care 228 (55,6%) erau evrei, 152 (37,1%) – etnici

⁵⁷ *Ibidem*, p. 47–48.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 49.

⁵⁹ A.S.C.R., Fond 211, inv. 1, dosar 6487, fila 56.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 8531, fila 12–13.

germani, numai 24 români, trei ucraineni, doi polonezi și unul de altă naționalitate; după confesiuni, 228 erau mozaici, 109 – romano-catolici, 40 – protestanți, 28 – ortodocși și cinci – greco-catolici⁶¹.

În total, de la înființarea școlii, în 1872, și până în anul școlar 1913/1914, timp de 42 de ani, la Gimnaziul din Rădăuți s-au înscris în total 12 676 de elevi, adică în medie câte aproximativ 300 de elevi pe an. Până în 1885, când s-a înființat clasa a VIII-a, numărul elevilor nu a depășit 200 pe an, în schimb, după 1895, anual au studiat mai mult de 350 de elevi, cei mai mulți (438) consemnându-se în anul școlar 1898/1899. Din totalul de 12 676 de elevi, înscriși anual la gimnaziu, 5 445 (43%) au fost evrei, 3 783 (29,8%) – etnici germani, 2 234 (17,6%) – români, 704 (5,5%) – polonezi, 438 (3,5%) – ruteni, 22 – maghiari, 19 – armeni și 31 – alte etnii; după confesiuni, 5 445 (43%) au fost mozaici, 3 477 (27,4%) – romano-catolici, 2 564 (20,2%) – ortodocși, 780 (6,1%) – protestanți, 300 (2,4%) – greco-catolici, 76 – armeni catolici, 42 – armeni ortodocși⁶².

Edificiul școlar și materialele didactice

Edificiul Gimnaziului din Rădăuți era o clădire cu etaj, care avea 71,5 m lungime și 17 m lățime, situat în partea sudică a orașului. În conformitate cu contractul încheiat la 21 aprilie 1871, acest edificiu a fost pus la dispoziția orașului până la 1 mai 1890, dar de la 1 mai 1875 autoritățile locale trebuiau să plătească anual pentru chirie suma de 620 de florini. Pentru a soluționa măcar parțial problemele financiare, primăria orașului a dat în chirie, în 1873, două edificii din curtea clădirii Batalionului din Armata teritorială, care era staționat în Rădăuți. Aceste edificii au fost folosite de unitatea militară ca magazii până la 1 mai 1889, când au fost evacuate și transmise direcției școlii⁶³.

La 1 mai 1890, când a expirat contractul de închiriere cu Ministerul Agriculturii, clădirea gimnaziului a fost răscumpărată de Fondul Bisericesc al Bucovinei la prețul de 47 600 florini. Au urmat câțiva ani de negocieri între Fondul Bisericesc și autoritățile locale privind procurarea localului respectiv. Primăria Rădăuților, însă, nu dispunea de suma necesară, de aceea, până în 1895 a plătit anual Fondului Bisericesc pentru chirie suma de 1 000 florini, iar apoi de 1 700 florini. Contractul de închiriere a fost înnoit de două ori, în aceleași condiții, la 15 aprilie 1899 și 12 martie 1907⁶⁴.

La începutul anilor '90, când clasele inferioare ale gimnaziului au devenit supraaglomerate, autoritățile locale au reușit să amenajeze câteva cabinete noi, pentru a înființa secții paralele. În acest scop au fost utilizate cele două edificii din curtea clădirii principale, care până în 1889 au servit drept magazii pentru

⁶¹ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 73.

⁶² *Ibidem*, p. 72–73.

⁶³ *Ibidem*, p. 34.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 34–35.

Batalionul din Armata teritorială. La 6 aprilie 1892, Consiliul local a consimțit ca sala de gimnastică, care până atunci se afla în clădirea principală, să fie mutată în edificiul sud-estic din curte. În locul sălii de gimnastică a fost amenajat un cabinet, unde a fost amplasată secția paralelă a clasei I. În anul următor a fost înființată o nouă secție paralelă, pentru clasa a II-a. În următorii doi ani, însă, din cauza lipsei spațiului necesar, nu au mai fost înființate noi secții paralele. În vara anului 1895, în al doilea edificiu, situat în partea de nord-vest a curții, a fost amenajată o sală de desen și un nou cabinet, iar în clădirea principală au fost realizate unele modificări, pentru a permite lărgirea spațiului școlar. În anul școlar 1896/1897, a fost înființată a treia secție paralelă, dar pentru clasa a IV-a. Ulterior nu au mai fost înființate secții paralele și pentru clasele superioare. Până în 1914, la Gimnaziul din Rădăuți au ființat opt clase de bază și câte două sau trei secții paralele numai în clasele inferioare.

După modificările realizate în anii 1892–1896, primăria orașului Rădăuți nu a mai dispus de surse financiare suficiente pentru a efectua reparații capitale la edificiul gimnaziului. Problema cea mai gravă era la acoperiș, realizat din draniță, care era învechit, iar în timpul ploilor apa ajungea până în cabinetele școlare. Totodată, din cauza coșurilor joase de pe acoperiș, exista pericolul izbucnirii unor incendii. Primăria s-a adresat de mai multe ori către autoritățile statului, pentru a aloca banii necesari realizării unei reparații capitale a clădirii, dar abia în primăvara anului 1914 guvernul a decis să acorde suma de 80 000 de coroane în acest scop. Izbucnirea războiului a zădărnicit realizarea acestor reparații⁶⁵.

Pe parcurs s-a îmbunătățit semnificativ și baza materială a Gimnaziului din Rădăuți. Pe lângă biblioteca școlară, la gimnaziu au fost înființate mai multe cabinete pentru anumite obiecte, care au fost completate pe parcurs cu diferite hărți, tabele, planșe, aparate și alte materiale didactice. O parte dintre aceste materiale erau procurate de către direcția școlii, altele erau obținute în urma unor donații publice sau particulare.

În primul an școlar a fost înființată o bibliotecă școlară, care cuprindea o secție pentru corpul didactic și alta pentru elevi. Biblioteca pentru învățători conținea mult mai multe volume de cărți și broșuri decât cea pentru elevi. În primul deceniu de existență, biblioteca școlară a fost completată cu noi cărți, fără a se realiza un inventar detaliat. Abia în anul școlar 1883/1884 s-a efectuat prima inventariere a bibliotecii școlare, dar și a altor colecții cu materiale didactice. Biblioteca profesorilor conținea, în afară de cărți și broșuri, mai multe hărți istorice și geografice de perete, planșe, tăblițe și programe școlare. Pe parcurs, în școală au fost înființate cabinete de fizică, științele naturii și matematică, colecții de desene și monede.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 36.

Potrivit inventarierii din 1886, biblioteca pentru învățători conținea 2 414 cărți și broșuri, 34 hărți de perete, 73 de tablite pentru lecțiile de științele naturii și 1 318 programe școlare, iar biblioteca elevilor avea numai 105 volume. În Cabinetul de științele naturii erau atunci 765 de obiecte din domeniul mineralogiei, 399 pentru botanică și 1 460 pentru zoologie, iar Cabinetul de fizică dispunea de 165 de aparate; colecția de desene avea 546 modele din gips; colecția de monede – 120 de monede⁶⁶.

În următorul deceniu, biblioteca școlară și cabinetele școlare au fost completate cu alte cărți și materiale didactice. În 1894, de exemplu, biblioteca învățătorilor avea în posesie 3 277 de cărți și broșuri, 61 hărți de perete, 97 tablite, 64 planșe istorice și 3 289 de programe, iar în biblioteca elevilor erau 652 de cărți. În Cabinetul de științele naturii se aflau la dispoziția elevilor 1 830 de obiecte din domeniul zoologiei, 1 098 – despre mineralogie și 662 – despre botanică, dar și 25 de aparate microscopice. Școala mai dispunea atunci de 481 de aparate pentru fizică, 795 de modele diferite pentru orele de desen, 127 de monede și 43 de obiecte pentru sala de gimnastică. În această perioadă biblioteca școlară s-a completat cu mai multe cărți, donate de fostul profesor al gimnaziului, Severin Jankowski și istoricul Franz Adolf Wickenhauser. Secția de zoologie a primit în 1892 o colecție valoroasă de fluturi de la profesorul Alfred Pawlitschek, iar Cabinetul de fizică a obținut în 1889 un număr impunător de aparate de la fosta Școală reală inferioară din Siret⁶⁷.

În 1895, programele școlare din bibliotecă au fost detașate într-o secție aparte și au fost create cabinete noi de matematică și arheologie. Pentru bibliotecă și cabinetele școlare era responsabil un custode, care concomitent era și profesor la gimnaziu. Custode al bibliotecii școlare a fost, din 1883/1884 și până în 1890, profesorul Severin Jankowski, urmat de Jakob Keller (până în 1892) și Nikolaus Ustyanowicz. La celelalte cabinete școlare sau colecții, custode era, de regulă, profesorul care predă obiectul respectiv.

În 1899 a fost alcătuit un registru alfabetic al cărților din bibliotecă. Atunci existau în biblioteca școlii 1 623 de volume, grupate pe 19 secțiuni. Marea majoritate a cărților erau în limba germană, dar erau și volume în limba română ale autorilor Dimitrie Cantemir, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Nicolae Bălcescu, George Coșbuc, Bogdan Petriceicu Hașdeu ș.a. De asemenea, în bibliotecă mai exista literatură didactică, manuale școlare, regulamente, gramatici, dicționare, enciclopedii, ziare și reviste⁶⁸.

Până la sfârșitul stăpânirii austriece, biblioteca Gimnaziului din Rădăuți a continuat să fie completată cu noi cărți, broșuri, manuale, ziare, reviste, mai ales în urma unor donații. În 1914, biblioteca profesorilor avea 3 708 volume, iar cea a

⁶⁶ Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung*, p. 42.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 42–43.

⁶⁸ Ștefănița-Mihaela Ungureanu, *Evoluția învățământului la Rădăuți. Manuale școlare din Biblioteca Gimnaziului de Stat cezaro-crăiesc*, în „Analele Bucovinei”, an IX, nr. 1, 2002, p. 42–43.

elevilor – 1 744. Tot atunci mai exista o colecție de cărți Sosnovici (1 035 volume), biblioteca Asociației de ajutorare a gimnaziștilor (1 549 volume) și o colecție de programe (9 163 de exemplare)⁶⁹.

Clasele paralele româno-germane

Până în 1910, elevii români de la Gimnaziul din Rădăuți au fost obligați să studieze toate obiectele în limba germană, cu excepția lecțiilor de română și religie ortodoxă. Din această cauză, doar puțini copii de români se înscriau la această școală, iar și mai puțini reușeau să o absolvească. Pe măsură ce se dezvolta învățământul primar, și românii din zona Rădăuților au revendicat învățământ secundar în limba maternă. Primul pas în această direcție s-a realizat în 1900, când s-a constituit Societatea Internatului de băieți români ortodocși din Rădăuți, în frunte cu arhimandritul Teofil Patraș, egumenul Mănăstirii Putna. Președintele acestei societăți a reușit să-l convingă pe țaranul Vasile Marcu din Frătăuții Vechi să dăruiască suma de 17 000 de coroane, la care s-au adăugat și alte donații mai mici. În iulie 1902, societatea respectivă a procurat în apropiere de gimnaziu un teren, la prețul de 7 300 de coroane, iar în 1904 Fondul Bisericesc a mai donat un teren din apropiere. Pe acest teren a fost construit, în vara anului 1905, un internat pentru băieți români. Acest internat a fost inaugurat la 1 septembrie 1905, cu peste 30 de elevi⁷⁰.

După deschiderea acestui internat, reprezentanții românilor au revendicat înființarea la Gimnaziul din Rădăuți a unor clase paralele cu limba română de instruire. Pentru aceasta au militat și s-au remarcat în mod deosebit învățătorul George Popadiuc și deputatul Teofil Simionovici. Consiliul Școlar Provincial, în ședința din 14 mai 1909, s-a adresat către Ministerul Cultelor și Învățământului cu propunerea de înființare la Gimnaziul din Rădăuți a unor clase paralele românești, cu o conducere pedagogică separată. La începutul anului 1910, Comitetul Internatului de băieți români a decis să lărgească clădirea edificiului, pentru a permite adăpostirea și a claselor paralele românești. După realizarea acestor condiții, ministerul de resort a decis, la 4 iulie 1910, deschiderea claselor paralele române, începând cu 1 septembrie 1910.

Examenele de admitere s-au organizat în zilele de 9–11 septembrie, fiind admiși în clasa I 137 de elevi. În această clasă paralelă a trecut și o parte dintre elevii români, care un an au învățat în clasa germană, pierzând un an de studiu⁷¹. Concomitent s-a înființat și o clasă pregătitoare. Primii doi profesori ai secției române au fost Vasile Cârdei și Calistrat Șotropa, iar în octombrie au mai venit

⁶⁹ *Ibidem*, p. 43.

⁷⁰ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 40.

⁷¹ Petru Bejenaru, *op. cit.*, p. 23.

Leonida Bodnarescul, care a devenit diriginte, și Emanoil Isopescul. Deoarece numărul elevilor era foarte mare, chiar din primul an s-au deschis trei secții pentru clasa I. Potrivit primului anuar al acestei secții româno-germane, la începutul anului școlar, în clasa pregătitoare și în clasa I s-au înscris în total 153 de elevi, iar la sfârșitul anului școlar au rămas 115, toți români de confesiune ortodoxă. Atunci erau 26 de elevi în clasa pregătitoare și 89 în clasa I (32 în I A, 29 în I B și 28 în I C)⁷².

Deși toți elevii din Secția paralelă a gimnaziului erau români, doar o parte dintre obiecte au fost predate în română. Potrivit ordinului ministerial, în afară de limba română și religia ortodoxă, în română urmau să mai fie predate obiectele matematică și limba latină, ca și la celelalte trei gimnazii româno-germane deja existente în Bucovina. Deoarece mulți elevi știau foarte slab germana, orele de limbă germană au fost mărite până la opt pe săptămână, în clasa pregătitoare, și șase pe săptămână, în clasele I și a II-a, urmând ca din clasa a III-a să se învețe câte patru ore săptămânal⁷³.

În anul școlar 1910/1911, în clasa pregătitoare a Secției române, elevii au avut câte 30 de ore pe săptămână (zece de germană, opt de română, patru de matematică, câte două de religie, caligrafie și gimnastică, câte o oră de geografie și istorie naturală), iar în clasa I – 29 de ore (opt de latină, cinci de germană, patru de română, trei de matematică, câte două ore de religie, geografie, istorie naturală și gimnastică, precum și o oră de caligrafie). Diriginte al secției româno-germane de la Gimnaziul din Rădăuți a fost Leonida Bodnarescul. Atunci activau la această secție patru profesori titulari și suplinitori (Emanoil Isopescul, Calistrat Șotropa, Vasile Cârdei și Mihai Vicol), precum și profesorii auxiliari Ioan Chelariu, Ioan Tiron și Theodor Maader⁷⁴.

În vara anului 1911, Societatea Internatul de băieți români ortodocși din Rădăuți a construit un nou edificiu, care cuprindea două clase, o sală de gimnastică și capela școlară. La 7 februarie 1912, această societate a încheiat cu statul un contract, pe o perioadă de cinci ani, prin care obținea o subvenție de 30 000 de coroane și o chirie anuală în sumă de 3 000 de coroane. Cu acești bani s-a amenajat edificiul școlar, ceea ce a asigurat cu spațiu necesar secția româno-germană a gimnaziului⁷⁵. În următorii ani s-a înființat câte o clasă nouă, astfel că la sfârșitul anului școlar 1913/1914 existau deja câte două secții paralele pentru clasele I–III și o singură secție în clasa a IV-a. Numărul elevilor a crescut constant, ajungând la 210 în 1914⁷⁶.

⁷² Leonida Bodnarescul, *Anuarul I al Secției româno-germane a Gimnaziului de stat din Rădăuți pe 1-lea an școlar 1910–1911*, Rădăuți, 1911, p. 34.

⁷³ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 44.

⁷⁴ Leonida Bodnarescul, *op. cit.*, p. 14–15.

⁷⁵ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 43.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 43, 73.

La 10 aprilie 1914, Ministerul Cultelor și Învățământului a emis ordinul de transformare a acestor clase paralele în Secția româno-germană a Gimnaziului de Stat din Rădăuți și despărțirea, în privință administrativă, de instituția principală. Tot atunci s-a dispus înființarea treptată a claselor superioare, începând cu anul școlar 1914/1915⁷⁷.

Înființarea claselor paralele române la Gimnaziul din Rădăuți a avut un rol foarte important pentru populația românească din această parte a Bucovinei. Majoritatea elevilor erau din orașul și districtul Rădăuți, dar veneau la studii și copii din districtele vecine. Astfel, în 1913, la secția românească a gimnaziului învățau 33 de copii din orașul Rădăuți, 31 din Horodnicul de Sus, 17 din Horodnicul de Jos, 11 din Frătăuții Vechi, 10 din Bilca, câte opt de la Sucevița și Volcineț, câte șapte de la Gălănești și Volovăț, câte șase de la Costișa și Vicovul de Sus, câte cinci de la Burla, Frătăuții Noi, Marginea, Voitinel și Pârtești⁷⁸.

Până la izbucnirea războiului, secția românească a gimnaziului rădăuțean a stabilit legături cu românii din afara Bucovinei, fiind vizitată, la 14 aprilie 1912, de 15 profesori și 35 de elevi ai Școlii Normale „Vasile Lupu” din Iași, iar la 11 iulie 1914, de patru profesori și 27 de elevi de la Gimnaziul din Huși. De asemenea, mai multe personalități importante au fost în vizită la această școală. Astfel, secția românească a fost vizitată de mitropolitul Bucovinei, Vladimir de Repta (la 12 septembrie 1912), de profesorii universitari Ion Nistor și Sextil Pușcariu (la 1 iunie 1913), de profesorii ardeleni Onisifor Ghibu, inspector școlar în Sibiu, și Iuliu Maior, profesor la Blaj (la 10 iunie 1914)⁷⁹.

Dirigintele Leonida Bodnarescul a înființat și o bibliotecă școlară, donând în acest scop propria sa bibliotecă. În 1914, biblioteca profesorilor de la secția româno-germană a gimnaziului dispunea de 728 de volume, iar biblioteca elevilor – 505. În cadrul secției exista și o *Biblioteca pauperum*, cu manuale și volume de literatură didactică, pe care elevii le puteau împrumuta pentru un an de zile. Din 210 elevi înscriși atunci la școală, 184 au solicitat 1 334 de volume, iar de la *Biblioteca pauperum*, 206 elevi au împrumutat 616 cărți didactice⁸⁰.

La sfârșitul anului școlar 1913/1914, la Secția româno-germană a Gimnaziului din Rădăuți învățau 215 elevi, inclusiv zece fete. În clasa pregătitoare erau 25 de elevi. Conducător al secției era în continuare profesorul Leonida Bodnarescul. La această secție activau profesorii titulari Emanuil Isopescul, Nicolae Bucaciuc, Dimitrie Repta și Teodor Zub, învățătorii suplinitori

⁷⁷ „Bukowinaer Post”, Czernowitz, nr. 3138, 3 mai 1914, p. 5.

⁷⁸ George Tofan, *În ce măsură alimentează satele noastre școlile secundare din țară?*, în „Școala”, an IV, nr. 4–5, aprilie–mai 1913, p. 181–182.

⁷⁹ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 44–45; Petru Bejenaru, *op. cit.*, p. 23.

⁸⁰ Ștefănița-Mihaela Ungureanu, *op. cit.*, p. 43.

Teodor Huțan, Alexandru Candrea, George Lupu și Sergie Șutu. Învățător la clasa pregătitoare era Mihai Vicol, iar George Urmă predă lecțiile de gimnastică⁸¹.

Gimnaziul din Rădăuți în timpul războiului

În timpul războiului, Gimnaziul din Rădăuți a funcționat cu întreruperi, în anii 1914–1916. Din cauza situației complicate din Bucovina, Consiliul Școlar Provincial a decis amânarea deschiderii noului an școlar pentru 12 octombrie 1914. Totuși, nici această dată nu a putut fi respectată, iar cursurile s-au deschis abia la 16 noiembrie și au continuat până la 30 decembrie. Directorul gimnaziului, Gabriel von Mor, a cerut, la 30 noiembrie 1914, să i se acorde concediu pe motiv de boală, iar ulterior s-a pensionat. El a rămas să locuiască în continuare la Rădăuți. La 4 decembrie 1914, Consiliul Școlar Provincial l-a numit pe profesorul Ioan Chelariu în funcția de director al gimnaziului, el fiind cel mai în vârstă profesor de la această instituție.

Prima ocupație rusească a orașului Rădăuți a ținut ceva mai mult de o lună, de la 30 decembrie 1914 până la 7 februarie 1915. În această perioadă, cel mai mult a suferit edificiul principal al gimnaziului, unde a fost staționată armata rusă, iar sala de gimnastică și unele clase au fost transformate în grajduri pentru cai și vite. După revenirea trupelor austriece, procesul de învățământ a fost reluat la 8 aprilie și a continuat pe parcursul întregii veri, până la 31 august 1915.

După o scurtă vacanță de numai două săptămâni, anul școlar 1915/1916 a început la 16 septembrie și au fost ținute lecții, fără întreruperi mari, până la 19 iunie 1916. Deși în condiții de război, elevii au reușit să învețe și să absolvească clasele, pe parcursul anilor școlari 1914/1915 și 1915/1916. Totuși, rezultatele didactice au fost mai slabe decât în condițiile normale de până la război. În 1915, la instituția principală au învățat 417 elevi, dintre care 299 elevi oficiali și foarte mulți particulari (118). În anul următor s-a redus semnificativ mai ales numărul elevilor particulari. În 1916, în clasele germane au fost instruiți 342 de elevi oficiali și numai 21 particulari. În clasele românești au învățat 137 de elevi, în 1915 – 152, inclusiv 12 particulari, în 1916⁸².

În această perioadă mai mulți profesori, dar și elevi din clasele superioare, au fost mobilizați pe front. De la secția română s-au făcut mobilizări la 1 august 1914 (Ioan Covașă, Teodor Huțan, Emanoil Isopescu, George Lupu, Dimitrie Repta, George Urmă și Albert Kollmann) și la 12 decembrie 1914 (Nicolae Bucaciuc, Sergie Șutu, Teodor Zub). În decursul anului 1915 au mai fost luați pe front Aurelian Morariu și Alexie Procopovici⁸³.

⁸¹ *Deutschsprachige Quellen*, p. 66–67.

⁸² Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 73.

⁸³ *Ibidem*, p. 49.

A doua ocupație rusească a orașului Rădăuți a urmat de la 20 iunie 1916 până la 5 august 1917⁸⁴. În această perioadă, edificiul internatului și cel al Secției române au suferit mai puțin decât clădirea instituției principale. Trupele austro-germane au recuperat Rădăuții la 5 august 1917. Însă, învățământul nu a fost reluat, fiindcă edificiile școlare au servit ca adăpost, de această dată pentru militarii germani și austrieci. Cursurile la Secția română au fost reluate abia la 8 mai 1918, sub conducerea profesorului Dimitrie Vasilovici, dar mai multe obiecte în clasele superioare nu au fost predate din cauza lipsei profesorilor. Anul școlar s-a încheiat la 22 septembrie. Atunci s-au organizat și primele examene de absolvire de la Secția română, președinte al comisiei de examinare fiind inspectorul școlar Constantin Mandicevschi.

Anul școlar 1918/1919 a început la 15 octombrie 1918, în ambele secții ale gimnaziului. Între timp s-a produs prăbușirea Monarhiei Austro-Ungare, iar Bucovina s-a unit cu România. După unire a fost reorganizat și Gimnaziul din Rădăuți. La 16 iunie 1919, secția română este declarată independentă, devenind oficial Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, în frunte cu directorul Emanoil Isopescu⁸⁵. În anul școlar 1919/1920, clasele române au devenit clase principale, iar cele germane au fost transformate în paralele, trecându-se la lichidarea treptată a acestora. Deja în anul 1922, la Liceul din Rădăuți existau 12 secții românești, frecventate de 304 elevi, dintre care 269 români, 14 evrei, 13 germani, cinci polonezi, doi maghiari și un ucrainean, și numai șase secții germane, unde învățau 185 de elevi, inclusiv 115 evrei, 63 germani, trei ucraineni, doi români și doi polonezi⁸⁶.

Anexă

Elevii de la Gimnaziul din Rădăuți

Anul școlar	Filiala	Nr. clase	Total elevi	După limba maternă				După confesiuni		
				germani	români	ruteni	poloni	catolici	ortodocși	evang.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 49.

⁸⁵ Petru Bejenaru, *op. cit.*, p. 24.

⁸⁶ Emanoil Isopescu, *op. cit.*, p. 73.

Gimnaziul de Stat din Rădăuți (1872–1918)

1872/73	germ	1	75	43	12	6	14	47	15	1	11
1873/74	germ	2	94	51	23	10	8	39	29	3	23
1874/75	germ	3	114	68	29	6	9	51	32	3	28
1875/76	germ	4	132	69	43	7	10	49	46	5	29
1876/77	germ	4	123	69	33	9	10	53	39	6	24
1877/78	germ	4	125	67	34	8	13	60	34	5	24
1878/79	germ	4	112	61	37	7	6	44	37	7	23
1879/80	germ	4	137	67	52	5	11	58	48	7	23
1880/81	germ	4	143	65	43	21	10	51	54	9	26
1881/82	germ	5	147	74	44	12	16	63	50	5	29
1882/83	germ	6	181	93	57	13	18	68	64	11	37
1883/84	germ	7	184	94	57	8	25	75	65	7	37
1884/85	germ	8	191	97	64	8	19	75	64	9	43
1885/86	germ	8	202	108	60	5	24	76	62	11	50
1886/87	germ	8	216	117	62	9	26	85	69	12	50
1887/88	germ	8	217	112	61	19	22	74	76	11	54
1888/89	germ	8	232	128	58	19	23	78	75	9	67
1889/90	germ	8	235	138	57	17	21	82	69	14	69
1890/91	germ	8	243	141	56	17	25	80	68	16	78
1891/92	germ	8	265	163	54	19	28	86	69	12	98
1892/93	germ	8	304	203	55	20	25	102	68	17	117
1893/94	germ	8	320	222	55	17	25	115	64	18	123
1894/95	germ	8	396	271	72	22	27	127	85	22	161
1895/96	germ	8	406	281	77	23	23	129	87	30	159
1896/97	germ	8	432	302	80	22	24	128	98	25	181
1897/98	germ	8	435	314	84	18	17	123	99	24	188
1898/99	germ	8	438	331	75	16	16	120	88	24	206
1899/00	germ	8	428	316	75	16	19	127	88	17	194
1900/01	germ	8	410	301	76	14	17	114	91	21	184
1901/02	germ	8	384	299	61	9	14	109	69	20	185
1902/03	germ	8	375	300	49	8	17	97	58	23	197
1903/04	germ	8	378	298	53	10	15	92	59	19	206
1904/05	germ	8	371	296	57	6	11	84	61	21	203
1905/06	germ	8	342	282	50	4	6	76	58	25	183
1906/07	germ	8	342	285	50	3	4	75	55	21	190
1907/08	germ	8	359	296	53	1	9	90	58	21	190
1908/09	germ	8	389	322	54	2	10	100	58	25	206
1909/10	germ	8	402	338	50	2	11	99	62	25	215
1910/11	germ	8	430	367	51	1	10	107	57	30	233
	g/rom	1	92	–	92	–	–	–	92	–	–
1911/12	germ	8	415	366	44	2	2	102	50	37	222
	g/rom	2	144	–	144	–	–	–	144	–	–
1912/13	germ	8	408	365	34	2	5	97	42	38	227
	g/rom	3	179	–	179	–	–	–	179	–	–

Surse: 1. Pentru anii 1872/1873–1880/1881 au fost selectate date din *Statistisches Jahrbuch* pentru anii: 1872, p. 28; 1873, p. 30; 1874, p. 30; 1875, p. 38; 1876, p. 84; 1877, p. 94; 1878, p. 96; 1879, p. 96; 1881, p. 102; pentru anii 1881/1882–1913/1914 au fost selectate date din diferite volume ale revistei „Oesterreichische Statistik”: vol. 3.2, p. 38–39; vol. 9.1, p. 36–37; vol. 12.3, p. 36–37; vol. 16.2, p. 36–37; vol. 18.2, p. 36–37; vol. 21.1, p. 36–37; vol. 22.4, p. 36–37; vol. 25.3, p. 36–37; vol. 28.4, p. 36–37; vol. 35.4, p. 36–37; vol. 38.4, p. 36–37; vol. 44.4, p. 36–37; vol. 48.4, p. 36–37; vol.

Constantin Ungureanu

51.1, p. 36–37; vol. 52.3, p. 36–37; vol. 54.2, p. 36–37; vol. 55.4, p. 38–39; vol. 62.1, p. 38–39; vol. 68.3, p. 40–41; vol. 70.3, p. 40–41; vol. 73.1, p. 40–41; vol. 76.1, p. 38–39; vol. 77.2, p. 38–39; vol. 79.3, p. 38–39; vol. 86.2, p. 40–41; vol. 91.2, p. 44–45; vol. 93.1, p. 50–52; ediție nouă, vol. 7.3, p. 64–66; vol. 8.2, p. 64–66; vol. 11.3, p. 64–66; vol. 14.3, p. 74–75.

GIMNAZIUL DE STAT DIN RĂDĂUȚI (1872-1918)

CONSTANTIN UNGUREANU

Das Staatsgymnasium in Radautz (1872–1918)

*(Zusammenfassung)**

Das Staatsgymnasium in Radautz wurde am 1. Oktober 1872 feierlich eröffnet. Bis 1878 funktionierte diese Schule als ein Realgymnasium. Im September 1881 wurde es zum Obergymnasium und allmählich wurden die 5., 6., 7. und 8. Klasse eröffnet. Die Unterrichtssprache war Deutsch, aber die Fächer Rumänisch und (orthodoxe) Religion wurden auf Rumänisch unterrichtet. Im Laufe der Jahren 1872–1914 hatte das Gymnasium folgende Direktoren: Ernst Rudolf Neubauer (1872–1883), Heinrich Klauser (1883–1895) și Gabriel von Mor (1895–1914), alle deutscher Herkunft. Die meisten Lehrer waren der deutschen Sprache mächtig, weil sie aus verschiedenen österreichischen Provinzen kamen. Die Schüler waren hauptsächlich deutscher und jüdischer Herkunft und die Anzahl der rumänischen Schüler war 60–70 pro Jahr. Seit 1910 wurden rumänisch-deutsche Parallelklassen eröffnet, wo alle Schüler rumänischer Herkunft waren. In diesen Klassen wurden einige Fächer (Rumänisch, Latein, Mathematik, orthodoxe Religion) in rumänischer und die restlichen in deutscher Sprache unterrichtet. Nach der Vereinigung der Bukowina mit Rumänien wurde das Radautzer Gymnasium zum „Eudoxiu Hurmuzachi“-Lyzeum mit rumänischer Unterrichtssprache.

Schlüsselwörter: Bukowina, Radautz, Mittelschulwesen, Staatsgymnasium.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.